

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

Мастер рад

Норвешка штампа о бомбардовању СРЈ 1999. године

Ментор:

Доц. др Харис Дајч

Студент:

Бошко Дидановић ДТ18/01

Београд, септембар 2020.

Садржај

Предговор	1
Увод	4
I Пут ка бомбардовању	7
<i>1.1. Заоштравање сукоба</i>	<i>8</i>
<i>1.2. Октобарска криза</i>	<i>13</i>
II Узроци бомбардовања	17
<i>2.1. Догађаји у Рачку – јануар 1999. године</i>	<i>19</i>
<i>2.2. Преговори у Рамбујеу</i>	<i>22</i>
III Бомбардовање СРЈ	26
<i>3.1. Бомбардовање од 24. марта до маја 1999. године</i>	<i>28</i>
<i>3.2. Бомбардовање од маја до 10. јуна 1999. године</i>	<i>34</i>
<i>3.3. Кумановски споразум</i>	<i>34</i>
<i>3.4. Последице бомбардовања</i>	<i>37</i>
Закључак	39
Списак скраћеница	41
Литература	42

Предговор

О бомбардовању које се догодило 1999. године, написано је много монографија у протекле две деценије. Обрађивани су најразличитији аспекти овог сукоба: политички, војни, дипломатски и пропагандни. Како је сама динамичност времена у којем се сукоб догодио утицала на велики број информација о бомбардовању, највећи део монографија бавио се појединим аспектима кризе и сукоба. Иако је од бомбардовање Савезне Републике Југославије (СРЈ) прошло преко двадесет година, временска дистанца од тих догађаја није се показала као довољна да би се изнедрио довољан број историјских радова на ту тему.

У току израде овог рада имали суочили смо се са низом термилошких проблема. Иако је званичан назив државе тада био Савезна Република Југославија мали проценат западних медија читаву кризу и сам сукоб везивао је за појам Југославије, која у свом интегралном облику није ни постојала. Услед тога што је Србија била територијално већи и политички доминантнији и значајнији ентитет нове југословенске тзв. „крње“ федерације потенциран је углавном назив Србија. Војници тадашње СР Југославије означавани су као „Срби“, тј. српска војска (полиција) и ваздухопловство, међутим норвешка штампа пермутује „југословенски“ и „српски“ елемент и подводи га под исту категорију. Посебну тешкоћу за дефинисање једне стране као „југословенске“ ствара отклон црногорског руководства од тадашњег државног врха СРЈ. Пошто се бомбардовање и сам сукоб у већини сводио на Србију и њену територију, можемо сумирати да су у овом сукобу придеви „југословенски“ и „српски“ били изједначени, као што је најзад и ратно ваздухопловство (РВ) и против ваздушна одбрана (ПВО) подведена под исту конотацију.

Сличан проблем учавамо када је у питању и јужна српска покрајина Косово и Метохија. У овдашњој јавности коришћен је пун назив покрајине, поред осталог и због географски тачности, што је представљало и контратежу називу Косово, које се почело препознавати као албанска и тзв. сепаратистичка верзија назива ове покрајине. Норвешка и штампа западних земаља није улазила у наведене термилошке недоумице: српску покрајину Косово и Метохију је у читвом периоду доследно је називала Косово. У овом раду користили смо оба назива без било какве политичке

конотације, трудећи се да верно итерпретирамо најзначајније моменте у писању норвешке штампе о бомбардовању Србије 1999. године.

Једну од великих дилема овог рада представљало је само дефинисање сукоба из 1999. године. У виду је било више дефиниција: НАТО агресија, како је бомбардовање називано и окарактерисано у СРЈ и ваздушна кампања или операција како су је означавали у НАТО-у. Ми смо се због очигледности историјских чињеница одлучили за објективан назив „бомбардовање“.

Страна историографија у анализи овог догађаја са краја миленијума углавном се бавила спољнополитичким и војним импликацијама ратовања 1999. године, док се домаћа историографија углавном ослања на дело др. Бојана Димитријевића и генерала потпуковник Јовице Драганића *Vazdušni rat nad Srbijom 1999. godine* (Београд, 2013), као и на неке од објављених сведочанстава и мемоара учесника рата из политичког и војног врха тадашње СРЈ. Западна историографија, је на сукоб из пролећа 1999 године, гледала кроз призму деловања НАТО снага у новим околностима проузрокованих крајем хладног рата. Такође морамо нагласити да се страна историографија базира у већини на политичким и дипломатским темама везаним за бомбардовање Србије 1999. године. Изузетак представљају мемоари америчког генерала Веслија Кларка главнокомандујућег НАТО снагама за Европу 1999. године, *Moderno ratovanje: Bosna, Kosovo i budućnost oružane borbe* (Београд, 2003), и пар стручних монографија који детаљно описују војне операције.

Истраживања за писање овог рада уско су базирана на норвешкој штампи тј. најтиражнијим и најутицајнијим новинама у Норвешкој тога доба. Догађаји током и пре бомбардовања били су централне теме писања норвешких новина које смо анализирали у раду. Норвешка политика током сукоба на Косову и током бомбардовања је била уско везана за НАТО алијансу, чији је Норвешка члан и један од оснивача из 1949. године. Јавно мњење и политичари Норвешке су заговарали и подржавали сваку војну акцију усмерену против СРЈ у којој су искључиво видели спроводиоца насиља и злочинчког понашање према албанском цивилном становништву на Косову и Метохији. Од 1997 до 2000. године власт у Норвешкој сачињавале су три коалиционе партије: *Kristelig Folkeparti* (Хришћанска народна партија), *Senterpartiet* (Централна партија) и *Venstre* (десничари) под вођством премијера Шел Магне Бондевикса (Kjell Magne Bondeviks) који је био велики

заговорник бомбардовања СРЈ и који је касније замењен Јенсом Столтенбергом (Jens Stoltenberg) од 2000. године. Иако је јавно мњење у Норвешкој подржавало бомбардовање, већ после два месеца бомбардовања указивало је се на безциљност бомбардовања са великим цивилним жртвама што је резултирало тиме да су велике масе Норвежана протествале на улицама главног града Осла са паролама које су позивале на безусловни прекид бомбардовања.

Овај рад који анализира писање норвешке штампе о бомбардовању Србије 1999. године састоји се од увода и три хронолошко - тематска дела. У уводном делу дат је кратак преглед српско-албанских спорења и сукоба на Косову и Метохији у периоду пре и за време распада Југославије, као и генеза односа између СРЈ и НАТО-а у првој фази косовске кризе. Догађаји пре бомбардовања, који представљају наредно поглавље, описују политичке и оружане тензију и напетост који су се акумулирали непосредно пред избијање српско-албанског сукоба и узрочно последичне везе међу њима. само бомбардовање и последице бомбардовања. Каснија тематска поглавља баве се периодом бомбардовања и самим ваздушним операцијама уз осврт на дипломатско-политичке акције предузимане у току бомбардовања. Последњи део рада бави се последњим даним бомбардовања и склапањем Кумановског споразума. У овом делу рада посебна тематска целина посвећена је последицама бомбардовања.

Увод

Сукоб на Косову и Метохији окарактерисан као сукоб ниског интензитета трајао је од 1996 до 1998. године. Сукоби и инциденти су се одигравали углавном између регуларних полицијских снага Републике Србије и паравојно-терористичких одреда Ослободилачке војске Косова (ОВК – алб. *Ushtria Çlirimtare e Kosovës*) и по организацији, идеологији и начину деловања сличним формацијама „Оружаних снага Републике Косово“ (ФАРК – алб. *Forcat e Armatosura të Republikës së Kosovës*), оружаног крила странке Демократског савеза Косова на чијем челу су били Ибрахима Ругове и Бујар Букоши. У том периоду у сукобима своје учешће узимала је и Војска Југославије (ВЈ), искључиво у ситуацијама када су извршавани напади на објекте и људство ВЈ. Српско-албански сукоб избио је првенствено због конституционалне кризе¹ од краја 80-тих година и био је пропраћен константним међуетничким тензијама и оружаним сукобима Срба и Албанаца. Са распламсавањем и ескалацијом сукоба и завршетком конфликта на простору Босне и Херцеговине и Хрватске догађаји на Косову и Метохији почињу да привлаће пажњу светске јавности и почињу да се усложњавају и интернационализују.

Албанци на Косову и Метохији су по последњем попису сачињеном у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији (СФРЈ) 1991. године чинили 82% становништва покрајине, односно уверљиву већину. Укидање аутономије од стране власти у Србији и развој догађаја у СФРЈ изазвао је велико незадовољство међу албанском популацијом. Међутим, још у току постојања косовске аутономије у облику који је регулисао устав СФРЈ из 1974. године постојало је дубоко неповерење према српској влади и институцијама у Београду. Са почетком 90-тих долази до низа демонстрација, на које је ново српско руководство реаговало низом репресивних мера, укидањем албанских културних и образовних институција. Косовски Албанци су се одлучили за примену тактике пасивног отпора који се манифестовао карактеристичним бојкотом свих избора и пописа становништва које је организовала српска власт. Међутим, већ почетком 90-их уочене су тенденције у паравојном организовању Албанаца на Косову

¹Укидање аутономије Косову и Метохији на иницијативу тадашњег председника Централног Комитета Савеза Комуниста Србије Слободана Милошевића изазвало је велику лавину незадовољства самог политичког врха покрајине и њених становника. Претходно већу аутономију покрајина добија уставом из 1974. године када је подигнута на статус федералне јединице. Косово и Метохија је имала назив области до 1963. године, а од 1968. године уздигнута је у назив покрајине док је назив Метохија укинут.

са циљем извођења терористичко-диверзантских акција усмерених против експонената српских власти. Иако је Ибрахим Ругова учествовао у организовању и стварању горе поменутих паравојних јединица ФАРК, он је у очима међународне јавности био признат као легитиман лидер косовских Албанаца.

ВЈ је почетком 1998. године анализирао појаву тероризма на Косову и Метохији као производ ангажовања добро организованих и дисциплинованих група. Југословенска војска и полиција сматралаи су да се с временом организованост терориста мењала али су увек уочени и евидентни елементи војне организације: руководство, пропагандни рад, формирање специјалних терористичких контингента и резервни терористичких контингента који планирају да се активирају у колико се одреде за отцепљење покрајине од Србије. Интезивне терористичке акције отпочеле су у јануару 1998. године, док су пуни замах добиле у марту 1998. године када се српска полиција сусрела са значајнијим формацијама ОВК у Дреници. Иако је Дреница била мање насељено место, неколико кућа у њој је било претворено у вешто припремљене фортификацијске објекте. Главне мете напада који су започињали из база ОВК у Дреници биле су претежно изоловане станице полиције. Док су оружани инциденти одвијали у близини полицијских објеката у унутрашњости Косова и Метохији, ВЈ је била активна само у пограничном простору у спречавању уласка оружаних групација из Републике Албаније. До значајније ескалације сукоба између ОВК и српске полиције долази крајем априла и почетком маја 1998. године, када услед интензивирања сукоба започиње нарастање снага ОВК којима се прикључује велики број Албанаца. Од тог тренутка напади ОВК, која је у норвешкој штампи све више представљана као герилски покрет, постају учестали, толико да се напади углавном дешавају свакодневно. Сукоби су трајали константно са повременим незваничним примирјима. У првој фази сукоба на Косову и Метохију у великом броју биле су назочне иностране дипломате које су службовале у Београду. Са усложњавањем кризе која је почела да односи и цивилне жртве НАТО је имао повод да први пут бомбардује СРЈ још у октобру 1998. године, али након договора председника СРЈ Слободана Милошевића и америчког специјалног изасланика за Балкан Ричарда Холбрука НАТО је одустао од такве намере. Почетком 1999. године сукоби ће се поново интензивирати што ће на крају довести до бомбардовања СРЈ.

Сами узроци бомбардовања за норвешке новинаре и штампу били су врло комплексни као и сами догађаји на Косову. Најтиражније норвешке новине „Aftenposten“,

„Dagbladet“ и „Dagsavisen“ , с краја 1998. године посвећују посебну пажњу самим догађајима на Косову. Између октобра и јуна сва три најтиражнија листа шаљу своје новинаре на сам терен како би били у току догађаја и евентуално проникли у срж проблема и презентовали их читаоцима у Норвешкој. Новинари који су послати у Србију остаће ту до краја бомбардовања. Врло важан моменат у раду и писању већине норвешких новинара који су се налазили у Србији било је искуство извештавања са ратишта у Босни и Херцеговини. У исто време значајно више је било новинара који су представљали друге западноевропске листове, који су такође били етаблирани у извештавању са балканских ратишта 90-их година XX века. Почетком 1998. године конфликт на Косову у норвешкој штампи је био маргинална тема, али од јуна исте године постаје готово централна спољнополитичка тема са свакодневним извештајима о дешавањима на Косову. Овакав след догађаја може се повезати са озбиљношћу и интернационализацијом саме кризе на Косову.

Сва три горе наведена листа у периоду кризе на Косову и Метохији и бомбардовања Србије су биле већинским делом приватно власништво, осим листа „Dagsavisen“ који је 1999. године купљен од јавног предузећа „Dagsavisen AS“. Један број норвешких листова заступао је одређену агенду која је била очито у спречи са коалиционом влашћу у Норвешкој. Због тога је приметан некритички однос према потезима НАТО-а и норвешких власти према Србији и кризи на Косову и Метохији. Норвешка штампа је стављала акценат на националним и међународним вестима које су највише пратиле актуелне политичке и социо-друштвене догађаје у Норвешкој и свету.

I Пут ка бомбардовању

Почетком 1998. године на Косову и Метохији се осећала напетост која је лагано клизила у сукоб великих размера. Заоштравање сукоба са свакодневним жртвама на обе стране, између косовских Албанаца и српске полиције евидентно почиње почетком маја и крајем априла. Први већи оружани окршај које описују норвешке новине између српске полиције и албанских паравојних и терористичких одреда догодио се у мају 1998. године, када је норвешки извештач Пол Рефсдал² и сам био рањен. Он је накнадно навео да је био на страни „албанске гериле“ при окршају са српским безбедносним снагама и да је рањен шрапнелом од бомбе.³ Сам Редсфал касније није могао да установи ли је са друге стране била српска полиција или војска.

Пре почетка већих сукоба међународна заједница је оформила Контакт групу за Балкан (Косово) почетком марта 1998 године. Први састанак Контакт групе иницирао је министар спољних послова Велике Британије Робин Кук. Контакт група се слагала да се због кризе на Косову СРЈ уведу санкције које су УН представиле још почетком марта. Дипломате које су сачињавали Контакт групу састали су се у Риму како би дискутовали о даљим могућностима санкционисања Југославије поводом дешавања на Косову. У току тих састанака један од чланова Контакт групе, министар унутрашњих послова норвешке Кнут Фолбаек је нагласио: „да би југословенски председник морао прихватити мешање међународне заједнице у Косовски конфликт.“ Фолбаек је тада већ боравио у СРЈ где је разговарао са обе стране, и са албанским и са српским политичким лидерима у Приштини и Београду. По наводу Кнута Фолбаека, Милошевић је категорично одбијао мешање међународној заједнициу разрешење косовског кофликта сматрајући то искључиво унутрашњим питање Југославије.⁴

²Пол Рефсдал је први независни новинар који је извештавао за више новина и први Норвежанин који је стигао на Косово.Током борби у јулу 1998. године на граници са Албанијом пронађене су његове ствари од стране војне полиције ВЈ, док је сам Пол успео да се повуче ка Албанији. Након тога Редсфал се вратио у Норвешку са озбиљним повредама. Касније је утврђено да је прелазио границу ноћу са „албанским герилцима“ када је за време окршаја у паничном страху бацио камеру и руксак који су касније пронађени на српској страни.

³S. Larsen, “Skadet norsk journalisten”, *Aftenposten*, 14. jun 1998, str. 12.

⁴S. Ulrik, „Hard sanksjoner mot Jugoslavia“, *Dagsavisen*, 1. jun 1998, str. 13.

1.1. Заоштравање сукоба

Због интензивирања сукоба и јачања албанске гериле, војска Југославије први пут учествује у дејствима јуна 1998. године у деблокади Дечана која је резултирала великим бројем избеглица. По процени УН у збеговима се привремено нашло око 65.000 хиљада косовских Албанаца. Овакав догађај је јако одјекнуо у целој западној јавности док су Европска Унија (ЕУ) и Сједињене Америчке Државе (САД) оптужиле Србију за етничко чишћење, ратне злочине и хуманитарну катастрофу. Тадашње југословенско руководство је сматрало да избеглице беже од потенцијалног сукоба а не од "српског етничког чишћења" како је представљано у западној штампи. У исто време, Контакт група је захтевала од Србије да повуче своје специјалне снаге изван покрајине и омогући несметано кретање западних дипломата по Косову. Предсеник СРЈ Слободан Милошевић потражио је помоћ од Русије, али после неделотворног сусрета по тадашње српске интересе са председником Руске Федерације Борисом Јељцином, Милошевић је морао удовољити захтевима Контакт групе. Све ово је резултовало доласком дипломатских мисија на Косово од 16. јуна 1998. године. У исто време тринаест чланица НАТО пакта је над Албанијом и Македонијом извело војну вежбу под називом „Одлучни орао“ у којој је учествовало 64 авиона.⁵ Ово је био јасан сигнал СРЈ шта ће се догодити ако не буде попустила у преговорима. НАТО је у том периоду константно слао сигнале да је спреман да „искористити своје снаге како би умирио Србију“.⁶

Значајне забелешке о збивањима на Косову током јуна 1998. године у норвешкој штампи остављао је норвешки дипломата Тобиас Свенинген који је послат на Косово у оквиру мисије хуманитарне координације ЕУ. У интервјуима за „Aftenposten“, „Dagsavisen“ и „Dagbladet“ Свенинген даје сведочанства о трагедији која се одвијала на Косову и Метохији: *„Овде сам са шведским колегом у оквиру хуманитарне мисије ЕУ, стигли смо почетком јуна и смештени смо у Приштини главном граду Косова. Још неколико колега је дошло са нама претежно Немци, Французи и Американци. Дошли смо да извидимо ситуацију и да ли се криши међународна конвенција према цивилима. Прошлог понедељка увече пронашли смо тела убијених избеглица косовских Албанаца, већином су то биле породице. Такође смо причали са преживелим косовским Албанцем*

⁵ L. Rohnbaek, „EU gå for sanksjoner“, *Dagbladet*, 17. jun 1998, str. 13.

⁶ J. J.Nielsen, „Går med på noen krav“, *Dagsavisen*, 17. jun 1998, str. 14.

који је изгубио оца, жену и два детета.“⁷Норвешки дипломата Тобиас Свенинген изражавао је своју забринутост због ситуације наводећи да је по његовој процени око 300.000 хиљада избеглица присиљено на исељавање у суседну Албанију и Македонију. У интервјуима за норвешку штампу је истицао да би НАТО и међународна заједница требало да реагују активније а не пасивније како би се овај сукоб решио и постигао споразум између зараћених страна.

Албанске избеглице на путу ка Албанији

Албанске избеглице на територији Албаније

⁷ E. Salvesen, „Masakrerte barn“, *Dagsavisen*, 15. jun 1998, стр. 12.

Међународна заједница која се активирала у решавању косовског проблема је у јуну 1998. године дала важну поруку преко високог комесар за миграције Садако Огате која оптужује југословенску владу да спроводи терор над становништвом Косова, за који Огата наводи да „*такав терор и насиље нису виђени још од рата у Босни и Херцеговини, то мора стати иначе ће српска влада сносити последице.*“⁸

Сукоби на Косову и Метохији који су својим интензивирањем привукли пажњу међународне јавности обновили су негативан стереотип о Србима који је развијен током рата од 1991. до 1995. године, и који је у неким медијим и даље био свеж. Сви неадекватни војно-полицијски потези на Косову почели су да се тумаче по старом принципу из рата у Босни и Херцеговини и Хрватској. Улоге жртве и агресора поново су биле подељене, док је термин “етничко чишћење” поново испуњавао ступце западних и норвешких новина. У исто време перцепција албанске стране промениће се када помоћник државног секретара САД Роберт Гелбард изјави да ОВК, САД „не сматрају терористичком организацијом” већ побуњеницима или побуњеничком групом. Он је тада заступао став да се по америчком правном систему ОВК не може сврстати у терористичку групу, већ као побуњеници. Гелбард је одлазио још и даље у својим погледима наглашавајући да се може утврдити супротно тј. да се југословенске безбедносне снаге понашају терористички.⁹ У овој тврдњи може се уочити пристрасност једног америчког званичника која тежи ка албанским наоружаним групама. С друге стране по међународном ратном праву једна војска са командном структуром и хијерархијом не може бити проглашена терористичком ако води конфликт на територији своје земље. Овакав став Гелбарда покушао је да наметне западним медијима негативно мишљење и конотацију о југословенским безбедностним снагама.

Током лета и јесени 1998. године, борбе на Косову су настављене у још вечем обиму. Како су југословенске снаге потискивале герилце из централног дела Косова и Метохије ка граници са Албанијом тако је НАТО најављивао могућност покретања ваздушних удара на Србију. Управо у тим моментима се огледала пристрасност НАТО-а, јер док је ОВК држала одређене области из којих је нападала органе полиције НАТО је реаговао само у случају постојања цивилних, дотле је у случајевима потискивања ОВК са Косова реаговала претњом употребе своје авијације покушавајући да оправда

⁸Н. Ogrim, „Fornuftens stemme“, *Aftenposten*, 14. jun 1998, str. 13.

⁹ Q. Andersen, „Amerikansk mening“, *Dagsavisen*, 21. jun 1998, str. 9.

такво поступање мисијом спречавања "хуманитарне катастрофе". Међутим, под притиском САД, Уједињене Нације (УН) доносе резолуцију бр. 1199 од 23. септембра 1998. године. Ова резолуција захтевала је само од српске стране обустављање свих оружаних акција које погађају цивиле, омогућавање доласка присуства међународних посматрача на Косову и Метохији, повратак избеглица и проналажење политичког решења за косовску кризу. Ефекти ове резолуције огледали су се у одлуци Савезне скупштине СРЈ о повлачењу дела снага ВЈ и полиције у касарне и унутрашњост Србије. Ова одлука СБ УН је представљала до тада најзначајнију акцију за спречавање хуманитарне катастрофе у покрајини Косово и Метохија.¹⁰

NATO fortsetter å planlegge en militær intervensjon. Her er mannskapet på USS -Wasp- under forsvarøvelsen Determined Falcon i heiga. (Foto: Scan-Foto/Reuters)

Војна вежба НАТО снага у Албанији и Македонији

И поред одлуке о повлачењу дела полицијских и војних снага, изјава генерала-потпуковника Министарства унутрашњих послова (МУП) Властимира Ђорђевића да је организовани тероризам на Косову и Метохији поражен и да су 28. септембра 1998. године престала сва оружана антитерористичка дејства српских снага безбедности није умирила јавност. Он је тада у изјави за лист „Aftenposten“ навео: *”Створени су услови*

¹⁰ Војан В. Dimitrijević, Jovica Draganić, *Vazdušni rat nad Srbijom 1999. godine* (Beograd: Medija centar Odbrana, 2013), str. 22.

да се смањи ангажовање полиције, какво је било неопходно за дивљање терористичких група. Већ скоро месец дана, са изузетком неколико оружаних инцидената, које су извршили албански терористи, ситуација на овом подручју је потпуно мирна и целокупан живот убрзано се нормализује. Уз све то, полиција је врло обазрива и спремна да реагује на сваки покушај терористичких активности и нарушавања закона. У том смислу, грађани треба да знају да је брига о њиховој безбедности наш основни задатак. Државни органи предузели су низ корака с циљем да се допринесе изградњи поверења међу свим грађанима и националним заједницама на Косову и Метохији. Ове мере несумњиво дају добре резултате и помажу стварању позитивног амбијента за успешно одвијање политичког процеса, који осигурава мирно решавање отворених питања. Очекујем да ће и ангажовање миције ОЕБС-а допринети стварању повољних услова за успешан ток политичког процеса за постизање трајног политичког решења на Косову и Метохију. Власти Републике Србије гарантују свим грађанима и националним заједницама на Косову и Метохији миран и достојанствен живот, безбедност, слободу и сигурност њихове имовине, као и равноправно и несметано коришћење права, што ће држава и убудуће ефикасно штитити.”¹¹

И поред прекида борби и непријатељстава, генералштаб ВЈ је сматрао да резолуција 1199 УН СБ за Југославију са аспекта спољне и унутрашње безбедности ставља земљу у изузетно тешку позицију. Такође, тадашњи начелник генералштаба генерал-пуковник Момчило Перишић сматрао је да став НАТО-а и шире међународне заједнице све јединственији по питању примене силе ако СРЈ не буде испунила захтеве на Косову и Метохији. Генералштаб је свестан опасности тих месеци разматрао сваку опцију сукоба са НАТО снагама, чак и копнену интервенцију. За Југославију сукоб са НАТО савезом би био исцрпљујућ и сукоб који не би добила, због чега се сматрало бољим прихватање резолуције којом није загарантован мир већ пролонгирање сукоба.

¹¹ E. Salvesen, „Beroliger konflikten“, *Aftenposten*, 30. septembar 1998, str. 12.

1.2. Октобарска криза

Мирис ратног барута на Косову и Метохији стишао се почетком октобра 1998. године када је по први пут наступио "привремени мир" међу зараћеним снагама. Овакав привремени мир искористио је амерички изасланик за Балкан, Ричард Холбрук. Холбрук је сматрао да Милошевић треба да смањи присуство српске војске и полиције на Косову и Метохији како би престали обрачуни са албанским герилцима из редова ОВК и да се у српској покрајини успостави верификациона мисија ОЕБС-а, која ће бити састављена од око 2000 страних посматрача на чијем челу се налазио Вилијам Вокер.¹² Споразум Холбрук-Милошевић постигнут је 13. октобра 1998. године чиме је склопљен први конкретан споразум о решавању косовске кризе. После тог споразума верификаторска комисија Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) дошла је на Косово. Ипак на ширем плану, Југославији су САД и ЕУ увеле нове међународне санкције¹³ тзв. друге санкције, које су и поред окончања сукоба на Косову наредне године укинете тек након одласка Слободана Милошевића са власти крајем 2000. године. Октобарска криза и споразум Милошевић - Холбрук представљала једну од прекретница косовског конфликта која је истовремено пролонгирала даљи сукоб. Како наводи Весли Кларк, у случају да Милошевић није прихватио споразум са Холбруком бомбардовање би се догодило много раније, већ у октобру 1998. године. Сам споразум предвиђао је повлачење дела снага ВЈ и МУП-а. Такође је дефинисано да међународна заједница има надзор над ситуацијом на Косову и Метохији и да тај надзор спроведе мисија ОЕБС-а уз ваздушну контролу мисије НАТО-а, и да се зараћене снаге повуку на линије од пре марта 1998. године. Први корак који је уследио било је повлачење 6000 хиљада полицајаца са Косова и Метохије, док се ВЈ са теренских положаја повукла у касарне. НАТО је нагласио да ће у сваком смислу чувати животе посматрача ако дође до неког сукоба.¹⁴ Као део верификаторске мисије током октобра 1998. године шест норвешких авиона Ф-16 су упућени из места Орланд у западној Норвешкој ка италијанској бази близу Напуља. Осим напуљске базе НАТО

¹² Н. Astrid, „Avtale Holbruk – Milosevic“, *Dagsavisen*, 14. октобар 1998, стр. 10.

¹³ Међународне санкције које су уведене СРЈ биле су друге по реду санкције од отпочињања ратова на простору бивше Југославије. Прве санкције УН су увеле СРЈ од 1991 до 1995 .године током рата у Босни и Херцеговини и Хрватској. И поред пристанка на споразум са Ричардом Холбруком СРЈ су уведене санкције.

¹⁴ О. К. Vjellaanes, „NATO- styrke skal beskytte observatørene“, *Dagsavisen*, 16. октобар 1998, стр. 12.

авиони су такође били смештени по другим италијанским базама од којих је највећа и најзначајнија била база Авијано на северу Италије.¹⁵ Евидентно је да су НАТО снаге биле сконцентрисане не само у Македонији и Албанији већ и у Италији која је релативно близу Југославије и из које се могло брзо реаговати. Током истог месеца пристигло је и 210 војника копнене војске Норвешке. На бази резолуције УН СБ 1199 активирана је ваздушна операција "Одлучна снага", која уз ограничене ваздушне маневре показала значило брзину и могућности велике мобилизације ваздушне НАТО флоте коју је у октобру 1998. године већ сачињавало око 400 летелица. Концентрација ваздушних снага НАТО-а било је јако изражена по читавој Европи са командним местима у Немачкој, Италији, Великој Британији и Турској.

Током октобарског примирја ОВК је искористила недостатке постигнутог споразума да заузме поново положаје које је изгубила током борби са полицијом и војском. Тако је војна моћ ОВК поново нарасла док је под својом контролом држала око 400 насељених места. Албански герилци су били регруписани и много боље наоружани него што су били пре. Крајем године, током новембра и децембра 1998. године поново се активирала албанска герила, али и поред тога оружани обрачуни гериле са полицијом и војском нису били толико интензивни као пређашњих месеци, већ су се сводили на повремене нападе на касарне и контролене пунктове. Крајем новембра, НАТО снаге свечано су отовриле верификаторски центар за Косово који је био смештен у Куманову близу границе са Југославијом. Сврха центра је била да координира НАТО снагама са мисијом ОЕБС-а која се налазила у Приштини. Почетком децембра македонска влада дозволила је да се стационира копнена војска и особље НАТО-а.¹⁶ Како и сам генерал Весли Кларк наводи у својим мемоарима, ваздушна подршка била је део настојања да се у политичким комбинацијама појави и НАТО у некој форми.¹⁷

Косовски Албанци нису учествовали у преговорима Холбрук-Милошевић, због чега је Ибрахим Ругова сматрао да је албански утицај смакнут у страну и да је било потребно увести трећу страну у споразум. Албански политички представници такође су критиковали споразум зато што је био написан на енглеском и српском језику, а да није постојала верзија и на албанском језику. Према Ругови, свака међународна

¹⁵ S. Fremo, „Seks jagere dro fra Ørland“, *Dagsavisen*, 18. oktobar 1998, str. 16.

¹⁶ Stefan Troebst, „*The Kosovo Conflict: Failure or Prevention? An Analytical Documentation 1992-1998* (Flensburg: European Center for Minority Issues, 1998), str. 16.

¹⁷ Vesli K. Klark, *Moderno ratovanje: Bosna, Kosovo i budućnost oružane borbe*, (Beograd: Samizdat B92, 200), str. 190.

интервенција коју је НАТО изводио, није била довољна. Ругова није био такође задовољан тиме што је верификациона комисија била “ненаоружана” и смештена у Приштини, док су војници НАТО-а који су били наоружани били ван територије Косова. Он је сматрао да снаге НАТО-а треба да уђу на Косово.¹⁸ Ибрахим Ругова се водио тиме да Албанци чине већину на Косову те је било логично да Косово добије статус републике као Црна Гора и Србија и да само на тај начин може бити у саставу СРЈ, док је све остало било сувишно.¹⁹

Кроз цео период од 12. октобра до 14. децембра 1998. године Косовом је владао крхки мир са константним напетостима што је 14. децембра резултирало отпочињањем нових сукоб између зараћених страна, када је ВЈ у граничном појасу са Албанијом елиминисала 37 ОВК герилаца који су покушали илегално да пређу из Албаније на Косово у близини Призрена. Током истог дана ОВК герилци су узвратили и у Пећи у току дана убили неколико малдића српске националности. Конфликт је поново ескалирао 21. децембра када је ВЈ изводила војну вежбу у Источном делу Косова што је ОВК сматрала за провокацију. Пар дана касније у реону реке Лаб долази до већег обрачуна ОВК и ВЈ због претходног убиства српског полицајца. Тада се у конфликт први пут у већој мери укључује тешка оклопна техника када је ВЈ допремила 100 тенкова из неколико тенковских батаљона. У обрачунима убијена су 24 ОВК герилца док су цивили из сукобом захваћеног реона избегли како не би настрадали.²⁰ Поводом овог догађаја НАТО командант Весли Кларк за Европу изјављује: “сведоци смо поновне ескалације сукоба која је наметнута од стране Срба и која поново спроводи насиље на Косову. Војска Југославије је прекршила обећање које је дала НАТО-у.”²¹

У задњој недељи 1998. године, непознати нападачи су запалили аутомобил норвешком члану Црвеног крста, Торнбјорну Педерсену: Убрзо након инцидента Педерсен је у норвешкој штампи: “Ја не желим да шпекулишем ко је то урадио и ко стоји иза тога. Ми сарађујемо са обе стране и албанском и српском. Тумачим ово као провокацију према нама странцима али не схватам претњу персонално. Немам

¹⁸ S. Troebst, *n.d.*, стр. 18.

¹⁹ G. Pula, *Possible solutions for Kosovo*, Refugee Studies Programme Queen Elizabeth House University of Oxford, London 1999, стр. 42.

²⁰ E. Salvesen, „NATO tilbakeviser serbernes trusler“, *Dagsavisen*, 15. decembar 1998, стр. 13.

²¹ E. Salvesen, „Kampene blusser opp igjen“, *Aftenposten*, 27. decembar 1998, стр. 14.

планове да напустим Косово остајемо краја сукоба. Наша мисија је да збрињавамо избеглице, повређене, и да делимо храну и одећу обема странама.”²²

На основу извештаја верификационе мисије ОЕБС-а са краја 1998. године може се доћи до увида у ситуацији на терену, али и о позицијама најзначајнијих међународних фактора који су преко мисије ОЕБС-а протежирали своје интересе. Према извештајима ОЕБС-а из децембра 1998. године југословенске војне безбедносне снаге су усмеравале своја дејства примарно према заједницама на Косову која су се налазила у областима која су била потчињена ОВК герилцима те су сходно томе нападали и њихове базе.²³ Једном речју, овај исказ ОЕБС-а својом контрадикторношћу говори да није постојала јасна намера и организовано велико „етничко чишћење“ у областима у којима су живели Албанци, док се током целог сукоба инсистирало на супротном тумачењу судбине цивилног албанског становништва. С друге стране, током целе 1998. године по проценама УН и ЕУ, ОВК је имала негде око 25.000 до 30.000 хиљада обучених герилаца. Већина територије коју су они држали биле су варошице и мања насељена места, док су већа насељена места у којима није било већих полицијских одреда била у блокади. ОВК је највише деловала из руралних средина и нападала комуникације како би зауставила саобраћај и на тај начин паралисала покрајину.

Bilen til Torbjørn Stray-Pedersen, som er koordinator for Kirkens Nødhjelp i Kosovo, ble i går sprengt. (Foto: Torbjørn Stray-Pedersen/NTB Pluss)

Спаљени аутомобил норвешког члана Црвеног крста

²² H. Meldgård, “Norsk bil sprengt i lufta”, *Dagsavisen*, 27. decembar 1998, str. 16.

²³ H. Meldgård, “OSCE statistik”, *Dagsavisen*, 27. decembar 1998, str. 15.

II Узроци бомбардовања

Међународна политичка арбитража није побољшала стање ствари на Косову и Метохији зиму 1998/1999. године. С почетком нове године, норвешка је преузела председавање у ОЕБС-у, те је Кнут Фолбаек сматрао да ће са новом годином доћи и решење за Косово. Фолбаек почетком године одлази на балканску туру са циљем да међу локалним политичким представницима отвори пут за постизање споразума о политичкој судбини Косова и Метохије. У периоду од октобра 1998. до јануара 1999. године, герилске снаге ОВК су повремено нападале снаге ВЈ које су биле стациониране у касарнама. Ни током јануара албанска герила није мировала, већ је на Божић 7. јануара 1999. године киднаповала осам југословенских војника и одвела их у Стари Трг у близини Косовске Митровице. ВЈ и руководство је сматрала да ОЕБС мора да реагује како би се издејствовало пуштање војника, међутим апели нису уродили плодом.²⁴ ВЈ је убрзо одлучила да неће више чекати и наступила је са тенковима и оклопним транспортерима како би ослободила војнике. У току дејстава тенкови и минобацачи су константно гранатирани базу ОВК која се налазила у Лапастици. Међутим верификациона комисија ОЕБС-а осудила је овај напад, тараживши поново од југословенског руководства да повуче снаге.²⁵ Ипак, верификациона комисија наводила је да овакав чин тероризма ОВК није допустив и да се сви напори улажу како би се пронашло политичко решење за конфликт. У склопу иницијативе ОЕБС-а на Балкану тих су дана норвешки и албански министар спољних послова Кнут Фолбаек и Паскал Мило разговарали су о конфликту на Косову. Овај догађај са великом пажњом праћен у Норвешкој штампи натерао је Кнута Фолбаека да упути један својеврсни ултиматум да *“снаге југословенске војске које су претерале у примени силе морају да се повуку како догађај не би ескалирао.”* Забринут због ситуације Фолбаек је инсистирао на притиску искључиво на српску страну изјављујући да ће *„лично апеловати на Милошевића да реагује са враћњем снага у касарне.”*²⁶ Судбина војника у Стром тргу је убрзо решена и они су пуштени на слободу уз Кнutowу дипломатску иницијативу.

²⁴ E. Salvesen, „Serberne vil befri soldate“, *Dagsavisen*, 10. januar 1999, str. 14.

²⁵ E. Salvesen, „Forhandler“, *Dagsavisen*, 10. januar 1999, str. 15.

²⁶ O. L. Nymoen, „Spent Vollebæk“, *Dagsavisen*, 13. januar 1999, str. 13.

Jugoslaviske tanks gikk i går i stilling i landsbyen Stari Trg. Gislene holdes i fjellene som omgir byen.

(Foto: Reuter/Scanpix)

VJ заузима распоред према Старом Тргу за ослобођење војника талаца

- Det er en tragedie uten sidestykke og se dette lille forlatte samfunnet som for få uker siden var en levende landsby, sa Vollebæk som i går besøkte landsbygda i Kosovo hvor han blant annet hilser på en kosovoalbanisk geriljasoldat.

(Foto: Rune Petter Ness, Scanpix)

Кнут Фолбаек на састанку са локалним албанским комадантом ОВК

2.2. Догађаји у Рачку - јануар 1999. године

Након инцидената у Старом Тргу и посредовања међународне заједнице српско-албански сукоб се наставио у контроверзној полицијској акцији када је убијено петнаест албанских герилаца у близини села Рачак. Акција полиције која је наликовала свакој претходно по свом операцијском модалитету привукла је пажњу стране јавности је су у њој повређена и сва посматрача ОЕБС-а.²⁷ О планираној полицијској акцији били су информирани и посматрачи ОЕБС-а, који су дошли на позив српских безбедносних снага, јер српска полицика није желела да изврши никакву акцију без присуства верификаторске комисије и тиме остави могућност за нове провокације и шпекулације на рачун легитимности акција полиције. Према оперативним подацима југословенске полиције у селу Рачак се налазио штаб ОВК и у њему није било цивила.²⁸ Специјална полиција је 15. јануара 1999. године започела своју операцију, продирањем у село и уништењем бункера ОВК у којима је био смештен део герилаца. Због тога је ОВК герила била принуђена на повлачење и скривање по цивилним кућама, док је један део бораца евакуисан ван села. Сво време операција је нагледана од ОЕБС посматрача. По затишју ватре истог дана српска полиција улази заједно са посматрачима у село на основу чега је сачињен извештај који није наводио цивилне жртве. Међутим сутрадан 16. јануара догађа се једна од најконтроверзнијих догађаја ратова на простору бивше Југославије. Новинари су током дана долазили у Рачак заједно са верификаторском комисијом на чије челу је био Вилијам Вокер. Вилијам Вокер је прошао кроз село у којем су лежали лешеве од јучерашњег сукоба, такође је разговарао са мештанима који су рекли да су српске снаге ушле у село, кренуле са претресом, извеле мештане села у центар села, раздвојили мушкарце и жене и одвели мушкарце који су касније пронађени у јарку недалеко од центра села. Вилијам Вокер је одмах отишао до јарка како би се уверио у те наводе. О овом догађају Весли Кларк у својим мемоарима пише: *“Весел, овде имамо невољу, умем да препознам масакр када га видим, виђао сам их и раније када сам био у Централној Америци. А ево сада овде гледам, у масакр, четрдесетак их је у јарку, можда и више. То нису борци, то су сељаци, то се види по њиховим рукама и одећи, а упуцани су из велике близине.”*²⁹ За норвешку јавност тада је било сиптоматично то што је Весли Кларк наводио да Вокера

²⁷ К. А. Nielsen, „15 gerilja-soldater drept“, *Dagsavisen*, 16. januar 1999, str. 12.

²⁸ Н. Rustad, „Frykt for ny tid“, *Aftenposten*, 16. januar 1999, str. 13.

²⁹ V. K. Klark, *n.d.*, str. 192.

познаје још из Централне Америке где су заједно радили. Вокер је изјавио на конференцији за штампу да из онога што је лично видео да је у питању масакр, „очигледно изразито против човечности“. Његова изјава и речи су имале велику тежину јер је он био шеф мисије ОЕБС-а на Косову и Метохији. Овај догађај је убрзо постао најважнија међународни догађај тог момента, у ком је страна штампа била сагласна у извештавању о српском масакру у Рачку и да одговорности српске владе. Док је цела међународна јавност је била на ногама и осуђивала српску владу за масакр, дотле се у Србији оптуживао ОВК да је подметнула војнике као цивилне жртве. Норвешки листови и јавно мњење у Норвешкој су сматрали да је ово чист пример вандалског понашања.³⁰ Норвежани Бјорн Њигорд, штабни шеф ОЕБС-а на Косову и Метохији рекао је: *“оно што сам видео је масакр и овакав пример зверства које су починиле српске снаге неће проћи некажњено.”*³¹ Ибрахим Ругова апеловао је на НАТО да реагује војно и да спречи масакр над недужним становништвом косовских Албанаца, наводећи бомбардовање српских снага на Косову као једину опција.

Јарак у ком су пронађена тела албанских цивила – Рачак (јануар 1999.)

³⁰ E. Salvesen, „Serbiske styrker står bak massakren“, *Dagsavisen*, 17. januar 1999, str. 16.

³¹ H. Rustad, „OSSE legger ansvaret på serbiske myndigheter“, *Dagsavisen*, 17. januar 1999, str. 16.

Убрзо након добијања извештаја из Рачка Весли Кларк контактирао је тадашњег генералног секретара НАТО-а Хавијера Солану који је како он наводи одмах схватио важност догађаја. Кларк наводи детаље тих разговора који дочаравају решеност и спремност НАТО-а да интервенише и да се укључи у конфликт на Косову, али и неодлучност међу политичким вођством појединих чланица НАТО-а: *”Хавијере мислим да треба да сазовеш Савет, што пре могуће, по могућности још ноћас и да им изложиш што се догодило. Савет се састао те ноћи. Науман и ја смо известили амбасадоре о ономе што смо знали о новонасталој ситуацији. Масакр у Рачку је била међународна вест као и састанак НАТО-а, али није било спремности да се одмах крене са ударима на Србе упркос овлашћењу коју је Солана имао. А тај случај је у крајњој линији био управо оно због чега је опција ограничених удара из ваздуха и створена прошлог лета, међутим земље нису биле спремне да делују. Постојале су оптужбе и противоптужбе као и скоро хиљаду ненаоружаних верификатора на Косову који би били угрожени од Срба ако НАТО нападне Југославију. Доспели смо у ситуацију у којој би понављање претње ваздушним ударима било бесмислено, то су знали Срби, а то је знао и НАТО али Савет је морао да реагује.”*³²

Док су југословенски званичници демантовали да је било масакра, снимци и извештаји о стравичном догађају страних новинских и телевизијских агенција су већ обилазили свет. Најактивнији члан ОЕБС-а у том тренутку био је Кнут Фолбак, који је сматрао да масакр угрожава досадашњи споразум између зараћених страна. Он је константно аглашавао да има велику подршку Клауса Нојмана, Веслија Кларка и руског министра Андрејева који су требали да се састану у Београду са Милошевићем.³³ Овај састанак такође описује Кларк у својим мемоарима. НАТО савет је био критичан према Милошевићу који није одустајао од три захтева: да Вилијам Вокер напусти Косово, испуњење обећања из споразума од октобра 1998. године и да се евалуира рад Луизе Арбур на терену. Разговори о те три тачке на којима је НАТО покушавао да пронађе заједнички језик са Милошевићем су пропали иако је Милошевић осећао да је бомбардовање све реалнији резултат краја кризе на Косову. Овакав закључак, као и медијска кампања, наводили су званичнике чланица НАТО-а да започну бомбардовање на СРЈ како би спречили хуманитарну катастрофу, масакре и „етничко чишћење“.³⁴

³²V. K. Klark, *n.d.*, 192.

³³E. E. Selme, „Helt uakseptablet, sier OSSE- formann Vollebæk“, *Aftenposten*, 19. januar 1999, str. 12-13.

³⁴E. Sagflaa., „Milosevic firer ikke“, *Dagsavisen*, 22. januar 1999, str. 14.

После догађаја у Рачку сукоби између албанске гериле и југословенских снага безбедности нису престајали. Током фебруара и марта 1999. године НАТО је разматрао своје учешће у решењу кризе. Како Кларк наводи, бомбардовање не би имало велика учинак на самом терену, те је било јако битно укључити и копнену војску. Кларк објашњава да би без политичке подршке самој кампањи био крај, „јер свако од њих је прошао кроз Вијетнам и научио лекцију, нико не жели други Вијетнам на Балкану.“

2.2. Преговори у Рамбујеу

Резултат свих дипломатских напора да се криза на Косову оконча свео се на преговоре у дворцу Рамбујеу недалеко од Париза. Преговори о предложеном мировном споразуму између СРЈ и косовских Албанаца почели су 6. фебруара 1999. године и трајали су неформално до 19. марта 1999. године, иако је првобитан рок за постизање споразума био 19. фебруар. Због тежине преговора и немогућности да се постигне споразум у међувремену постигнут је договор да се преговори продуже за месец дана, уз посредовање Контакт групе. На почетку преговора и српска и албанска страна усагласиле су се да се рат на Косову једино може решити политичко-дипломатским путем. Међутим, један део српског руководства - тачније вођа српских делегата у Рамбујеу Ратко Марковић изјавио је да не жели да преговара са “албанским терористима” већ само са представницима НАТО алијансе.³⁵ Један од главних заговорника преговора у Рамбујеу био је тадашњи норвешки министар спољних послова Кнут Фолбаек, али и Ингвард Хавнен³⁶ који је као учесник и преговарач у Рамбујеу наглашавао да “норвешка игра важну улогу у мировном споразуму и самом ОЕБС-у”.³⁷ Преговори у Рамбујеу били су и први преговори на којима је учествовала албанска страна. Већина делегације косовских Албанаца била је састављена из редова ОВК, док је сама делегација била предвођена Ибрахима Ругове.

³⁵ G. Nykquist, „Forhandler ikke med terrorister“, *Dagsavisen*, 6. februar 1999, str. 14.

³⁶ Ингвард Хавнен је радио као потпарол за штампу у Министарству спољних послова Норвешке у периоду 1992-2000. године.

³⁷ G. Nykquist, „Aktiv Vollbæk“, *Dagsavisen*, 6. februar 1999, str. 14.

Француска која је била домаћин преговара покушала је да посредује у договору избегавајући увлачење НАТО-а у сукоб. У свом излагању на конференцији у Рамбујеу, француски председник Жак Ширак је изјавио да међународна заједница неће толерисати наставак сукоба упутивши апел обема странама да пронађу заједнички језик.³⁸

Жак Ширак отвара преговоре у Рамбујеу

Преговори су били исцрпљујући за обе стране, јер ниједна страна није желела да се усагласи са споразумом који је Контакт група израдила. Међитим, како Кларк наводи у својим мемоарима, Милошевићева дрскост и непопустљивост покренула је многе механизме у НАТО-у.³⁹ На дипломатском фронту политичари су се надали да ће војна акција бити спречена и да ће преговорима обе стране доћи до коначног решења. Циљ је био окончати репресију, унапредити демократске стандарде и обезбедити ново политичко решење на Косову. Контакт група и НАТО алијанса су сматрали да ново политичко решење за Косово јесу искључиво НАТО снаге. У складу са тим ставом земље западне Европе, као и Норвешка, сматрале су да су НАТО снаге од суштинског значаја за спречавања ескалације сукоба на Косову, али су биле врло свесне да ако желе да распореде своје снаге на Косову биће им потребна југословенска дозвола. На самом почетку преговора југословенска страна је била ближа потписивању понуђеног

³⁸ S. F. Mikkelsen, „Tolererer ikke krig“, Dagbladet, 7. februar 1999, str. 16.

³⁹ V. K. Klark, *n.d.*, str. 197.

документа који је подразумевао распоређивање снага УН на Косову уз присуство југословенских снага, док су Албанци одмах одбили такву могућност. Неколико дана касније председник Милошевић је забранио потписивање понуђеног документа, правдајући то питањем суверенитета и територијалног интегритета. Постојала су два предлога политички и војни. Контакт група се бавила политичким, док је за војни предлог био одређен Весли Кларк и његови штаб. Весли Кларк је за војни предлог у Рамбујеу користио текст “Војног анекса Дејтонског споразума”. Попут Босне и Херцеговине одмах након успостављања мира у плану је било распоређивање око 25.000-30.000 војника на Косово.

Док су трајали преговори у Рамбујеу, НАТО је спремао план за бомбардовање СРЈ ако југословенска влада не потпише споразум, што недвосмислено у својим мемоарима наводи Весли Кларк: *“Средином фебруара, уз одобрење Пентагона, замољен сам да присуствујем неформалном састанку са неколико сенатора, укључујући Ричарда Лугера из Индијане и Чака Регла из Небраске, да бисмо размотрили ситуацију и перспективе на Балкану. Била је то искрена дискусија у којој сам дао преглед недавних догађаја и поновио процену да ће рат уследити за шест до осам недеља, када ће почети ваздушна кампања. А шта ако ваздушна кампања не успе, питали су ме, одговорио сам: наравно, ако ваздушна кампања не успе, онда морамо припремити копнене трупе како би ушли на Косово. Једном када се ангажујете морате спровести ствар до краја, док не успе. То није била политика то је био здрав разум. А колико? Можда и 200.000 војника, рекао сам.”*⁴⁰ Из овога можемо закључити да су се НАТО снаге припремале за бомбардовање, а можда и за копнени напад на СРЈ. Планови за бомбардовање Југославије су дуго времена разрађивани од војних стручњака НАТО-а, још од октобарске кризе 1998. године. С друге стране, само југословенско руководство је било свесно последица не потписивавања споразума у Рамбујеу у виду бомбардовања Југославије.

У делегацији са српске стране у Рамбујеу били су људи из академских кругова (правници, географи, статистичари итд.). На конференцији је изнето доста предлога о евентуалној подели Косова по етничкој линији, као један од начина превазилажења сукоба, међутим сваки вид поделе, ишао је у корист косовских Албанаца јер су они чинили већину у покрајини. Коришћени су етнички, лингвистички културно-

⁴⁰ V. K. Klark, *n.d.*, str. 203.

историјски критеријуми као аргументи како би се дошло до договора и мира.⁴¹ Албанска страна је од почетка преговора тражила статус републике у оквиру СРЈ, попут статуса Србије и Црна Горе, међутим председник СРЈ Слободан Милошевић сматрао је то као сецесионистички чин и понудио је косовским Албанцима широку аутономију покрајине али у границама СРЈ. Овај предлог који је Милошевић нудио из Београда у току преговора одбијен је одмах од стране косовских Албанаца. Спорне одредбе преговора у Рамбујеу односиле су се на војно присуство НАТО снага на територији СРЈ и одржавање референдума на Косову и Метохији, после три године од закључења споразума.⁴² Те одредбе југословенска делегација није желела да потпише, сматрајући да оне повређују интегритет и суверенитет државе, док је албанска страна у почетку одбијала да прихвати и потпише споразум, али је на крају потписала. То је створило ситуацију која је иницирала бомбардовање.

⁴¹ Предраг Симић, *Пут у Рамбује, Косовска криза 1995-2000* (Београд: Неа, 2000), стр. 123-124.

⁴² E. Salvesen, „Fristen løpet ut“, *Dagsavisen*, 18. mart 1999, str. 14.

III Бомбардовање СРЈ

Непотписивање споразума У Рамбујеу од стране југословенске владе водило је државу у рат са највећом војном алијансом тога доба, чега су били свесни и председник Југославије а и његови помоћници. После неуспелих преговора у Рамбујеу НАТО снаге су започеле припреме за последњи чин. Највећа брига НАТО комаданата је била како сачувати мисију ОЕБС-а од Југословенске војске јер су сматрали да ако дође до бомбардовања, мисија ОЕБС-а, која је ненаоружана, биће у великој опасности. У својим мемоарима Весли Кларк објашњава како га је 20. марта 1999. године, норвешки министар спољних послова Кнут Фолбаек позвао и рекао да мисија ОЕБС-а напушта Косово и да ће бити смештена у војној бази у Куманову.⁴³ То је изненадило Веслија Кларка и учинило бомбардовање бржим јер Весли Кларк разматрао чак и опцију “талачке кризе” у којој би верификатори били заробљени од снага ВЈ те би могућности за маневар НАТО снага биле значајно мање. Међутим, по одласку мисије ОЕБС-а кренуо је како то норвешки а и западни медији наводе “нови терор” и “етничко чишћење” над косовским Албанцима. Пред само бомбардовање емитовале су снимци на међународним ТВ мрежама, како албанске избеглице беже босоноге из села Србице.⁴⁴ То је дало међународној заједници оправдање пред светском јавношћу за напад на Југославију коју „треба смирити“ и бомбардовати да не би вршила терор и „етничка чишћења“.

Како су се припремале НАТО снаге за бомбардовање СРЈ, тако су се и снаге ВЈ припремале за одбрану, како смо навели на почетку знајући да не потписивањем споразума СРЈ свесно улази у рат са НАТО алијансом. Пошто дипломатска активност у Рамбујеу није уродила плодом, у Београду је 22. марта 1999. године поново допутовао Ричард Холбрук, амерички изасланик, са циљем да “донесе мир у последњем покушају јер времена више нема”. Он је настојао да последњи пут убеди Милошевића да потпише споразум из Рамбујеа. Када су разговори завршени, он се обратио медијима да суштински напредак није постигнут што су пренели и међународни медији и

⁴³ V. K. Klark, *n.d.*, str. 208.

⁴⁴ E. Sagflaat, „Serbia har startet terroren“, *Dagsavisen*, 21. mart 1999, str. 16.

штампа.⁴⁵ Био је то последњи покушај дипломатског решавања кризе, пре отпочињања самог бомбардовања СРЈ.

Јако битан фактор који је поцепао политичку кохезију у Југославији на почетку бомбардовања је био тај што се црногорско руководство држало по страни говорећи да је неутрално и да не жели сукоб са НАТО пактом. Тадашњи председник Црне Горе Мило Ђукановић, изјавио је да се не слаже са политиком и ратом који Милошевић води на Косову. Овакав нагли окрет црногорског руководства се није могло предвидети али може се са сигурношћу рећи да је члан норвешког хелсиншког одбора Енвер Ђулиман, који је био смештен у Подгорици имао јако великог утицаја на Мила Ђукановића у његовом удаљавању од српске и савезне владе. Енвер Ђулиман⁴⁶ је током бомбардовања био у директном контакту са норвешким министром спољних послова Кнутом Фолбаеком и норвешким премијером Шел Магне Бондевиксом.⁴⁷

Руски председник Борис Јељцин током бомбардовања давао је изјаве у којима сматра, да НАТО бомбардовање није оправдано и да се на такав начин не решава никакав сукоб са једном сувереном земљом која има унутрашњи проблем као Југославија, и да ће бомбардовање Југославије донети још већој политичке нестабилности.⁴⁸ Међутим са тим се нису слагале његове западне колеге као ни међународна јавност која је подржавала бомбардовање као нужан фактор. Међутим Русија је остала по страни без икаквог утицаја на бомбардовање.

⁴⁵ G. Nyquist, „USA forberedt på krig“. *Dagbladet*, 23. mart 1999, str. 13.

⁴⁶ Енвер Ђулиман је за време бомбардовања 1999. године био представник норвешког -хелсиншког комитета у Подгорици.

⁴⁷ E. Salvesen, „Montenegro forsøker å holde seg nøytrale“, *Dagsavisen* 28. mart 1999. str. 9.

⁴⁸ E. Sagflaat, E. Salvesen, „Jeltsin raser“, *Dagsavisen*, 26. mart 1999, str. 12.

3.1. Бомбардовање од 24. марта до маја 1999. године

Генерални секретар НАТО-а Хавијер Солана је 24. марта 1999. године издао наређење о почетку бомбардовања СРЈ уз изјаву да НАТО није у рату са народом Југославије него са погрешном политиком СРЈ.⁴⁹ Југословенска влада је одмах затим увела ванредно стање и извршила мобилизацију резервних трупа и механизације. Такође, савезни премијер Момир Булатовић прогласио је непосредну опасност од ратног стања. Наредног дана све институције су отпочеле припреме ради повећања јавне безбедности цивила. Бомбардовање је отпочело 24. марта 1999. године око 20 часова и трајало је 78 дана до 10. јуна 1999. године. Бомбардовање је било највеће војно уплитање НАТО алијансе након бомбардовања Републике Српске у операцији “Намерна сила” 1995. године и највећи војни сукоб на територији Србије и Црне Горе после Другог светског рата. Кодно име НАТО бомбардовања СРЈ било је “Савезничка сила” или “Племенити наковањ” како су је називали у САД. У домаћој јавности и публицистици у Србији операција је намерно погрешно интерпретирана као „Милосрдни анђео“.

За лидере НАТО-а бомбардовање није представљало отворени рат већ само „интервенцију“, јер су сматрали Југославију војно инфериорном у односу на алијансу.⁵⁰ Непосредно пре бомбардовања, војска на територији СРЈ напушта мирнодопске положаје и премешта се на подручје где су се налазили очекујући реони НАТО авијације, док су мирнодопски положаји већином били уређени као лажни ватрени положаји.⁵¹ Бомбардовање како су наглашавали представници НАТО-а за циљ је имало елиминисање војних и безбедоносних циљева ВЈ. РВ и Генералштаб ВЈ је сматрао да ће највећи удари бити на Косову због присуства војске, али су такође узели у обзир наменску индустрију која је била велика претња НАТО-у у уништавању војних капацитета и ресурса ВЈ. Наменска индустрија и остале фабрике и хангари били су основна мета за бомбардере. ВЈ је убрзо активирала операцију “ПВО”, чиме је добила на стратешком плану размештајући своје ПВ јединице у веће градове: Београд, Нови Сад, Ниш и Подгорица. Ловачка авијација Југославије ослањала се на застареле совјетске МиГ 21 (15 ком.) и МиГ 29 (15 ком.). Ови авиони са својим квалитетом и

⁴⁹ К. Skard, „Solana ga klarsignal“, *Aftenposten*, 24. mart 1999, str. 13.

⁵⁰ Ivo H. Daalder, Michael E. O'hlanon, *Wining ugly, Natos war to save Kosovo* (Washington: Brookings Institution Press, 2000), str. 2.

⁵¹ В. В. Dimitrijević, J. Draganić, *n.d.*, str.153.

бројношћу никако нису могли парирати значајно јачим авионима НАТО алијансе јер МиГ 21 није имао никакве технолошке могућности против НАТО авиона четврте и пете генерације борбених авиона, док је МиГ 29 донекле имао борбене могућности које су могле да парирају НАТО авионима.⁵²

NATO ER I KRIG

- **Pristina:** Skyting og kraftige eksplosjoner
- **Beograd:** Eksplosjoner utenfor hovedstaden
- **Jeltsin:** Truer med militære mottiltak
- **Vollebæk:** Desperat forsøk på å redde freden
- **Norske soldater:** Frykter serbiske hevnaksjoner

■■■ For første gang i NATOs 50-årige historie satte alliansen i går kveld inn et angrep mot en suveren stat. NATO slapp sin knusende styrke løs mot militære mål i Kosovo og Serbia. Krys-serraketter og fly ble satt inn for å slå ut Jugoslavias militære slagkraft.

■■■ - Vårt mål er å ødelegge serbernes evne til å føre krig mot Kosovo, sa president Bill Clinton i går kveld. Det brøt i går ut panikk blant de sivile i Pristina da de forsøkte å komme seg ut av byen og i sikkerhet. Norske fly skal ikke være satt inn i kampene.

Side 3,8,9,10,11,12 og 13

NATO у рату

Норвешка штампа која је свакодневно пратила развој ситуације у првим данима бомбардовања, пренела је изјаву америчког председника Била Клинтона где говори о новом моменту у историји за НАТО и цео савез који *“по први пут у свом 50 годишњем постојању врши интервенцију на једну суверену државу”* прокламујући да је *„наш циљ је да уништимо сваку српску способност да води рат на Косову”*.⁵³ Такође, у исто време министар спољних послова Норвешке Кнут Фолбаек изјавио је да норвешке ваздушне снаге неће учествовати у почетној фази бомбардовања Југославије.

⁵² Benjamin S. Lamberth, *NATO's Air War for Kosovo- a strategic and operational assessment* (Pitsburg: Santa Monica RAND, 2001), str. 23.

⁵³ A. E. Røsæg, „Nato er i krig“, *Dagsavisen*, 25. mart 1999, str. 3.

У почетној фази бомбардовања СРЈ бомбардовању учествовало је око 420 летелица (ловци, ловци-бомбардери, авиони за осматрање, навођење и противелектронска дејства и авиони танкери), из готово свих чланица НАТО-а осим Исланда и Луксембурга који немају ваздушне снаге и Грчке која није учествовала у операцији из политичких разлога. Мађарска, Чешка Република и Пољска не улазе на списак земаља које су учествовале у бомбардовању јер су се тек прикључиле НАТО савезу. Тек пред крај бомбардовања одређене снаге Чешке републике биће присутне на терену у виду једне чешке пољске болнице. Највеће присуство кроз број авиона имале су САД. У ваздушном рату над СРЈ коришћени су по први пут неки од “стелт авиона”⁵⁴, попут бомбардера Б2 као и ловци-бомбардери Ф16 и Ф18 до тада најразвијеније летелице ловачке авијације тога доба.

Сам почетак бомбардовања СРЈ је унео панику међу цивилним становништвом које је склониште проналазили понекад и ван града и насељеног места. Сама психолошка делатност НАТО снага остављала је велики утицај на становништво СРЈ, али је у исто време утицала да делови албанског становништва сходно томе потраже заштиту у северним деловима Македоније и Албаније. Чак и они који су остајали на Косову, покушавали су да се домогну територија где се не воде борбе и где се не бомбардује.⁵⁵

Ноћно бомбардовање Београда

⁵⁴ Невидљиви авион на радару.

⁵⁵ Е. Salvesen., *Panikk i Pristina*, Dagsavisen, 25. mars 1999. nr. 83 uke 12. 7.

Авијација НАТО-а спроводила је операцију бомбардовања у неколико фаза. Прва фаза је била припрема, друга- неутралисање ПВО и напад на војне циљеве, трећа- уништење могуће подршке и појачања ВЈ и МУП на Косову, четврта- сви други циљеви на територији СРЈ и пета- подршка размештању копнених снага. Прва фаза је већ одавно била завршена, док је у току била друга и трећа фаза неутралисања ПВО система и напада на безбедносне структуре СРЈ које је НАТО сматрао као примарну ставку и са којом се одмах отпочело по бомбардовању.⁵⁶ Касније остале фазе бомбардовања су се стопиле у јединствену операцију константног бомбардовања. Такође фаза 4 и 5 предвиђала је ваздушну подршку размештању копнених снага на Косову и Метохији која није извршена. НАТО комаданти су сматрали да ће фазно бомбардовање донети брзу предају југословенске дипломатије и слом духа и морала. Такође, Медлин Олбрајт америчка амбасадорка у УН и Бил Клинтон сматрали су да ће после недељу дана бомбардовања југословенска влада попустити и потписати споразум из Рамбујеа, што се није догодило. Процена и НАТО генерала била је да ће бомбардовање бити готово за недељу дана, међутим, изненађујуће дух војске и цивилног становништва није био сломљен. Тиме се само појачао велики страх НАТО комаданата од евентуалног губитак летелица од много инфериорног противника.

Крајем марта и током априла 1999. године РВ ВЈ је дошло у још инфериорнији положај у односу на НАТО снаге уништењем 11 МиГ 29 који нису успели ни да полете и обарањем 5 МиГова 29 који су чинили костур РВ ВЈ. Такође у првих недељу дана осим авијације, велику штету је претрпела и војна инфраструктура јер НАТО авијација није могла да лоцира и уништи покретну технику и људство ВЈ, те је с тога константно гађала војну инфраструктуру.⁵⁷ Велико незадовољство у југословенском генералштабу се осећало због тога што су подигнути Мигови- 29 углавном оборени и нису успели да оборе ниједан НАТО авион. Сва могућа ПВО се свела на дефанзивне задатке одбране од НАТО бомбардовања.⁵⁸ Операција “ПВО” како је називао југословенски генералштаб, распоређивала је своје ватрене јединице у зони аеродрома као што су: Слатина (Приштина), Батајница (Београд), нишки и подгорички војни аеродорм. ПВО иако застарео и средњег домета, успео је да обори само два авиона Ф117А и Ф16 током бомбардовања.

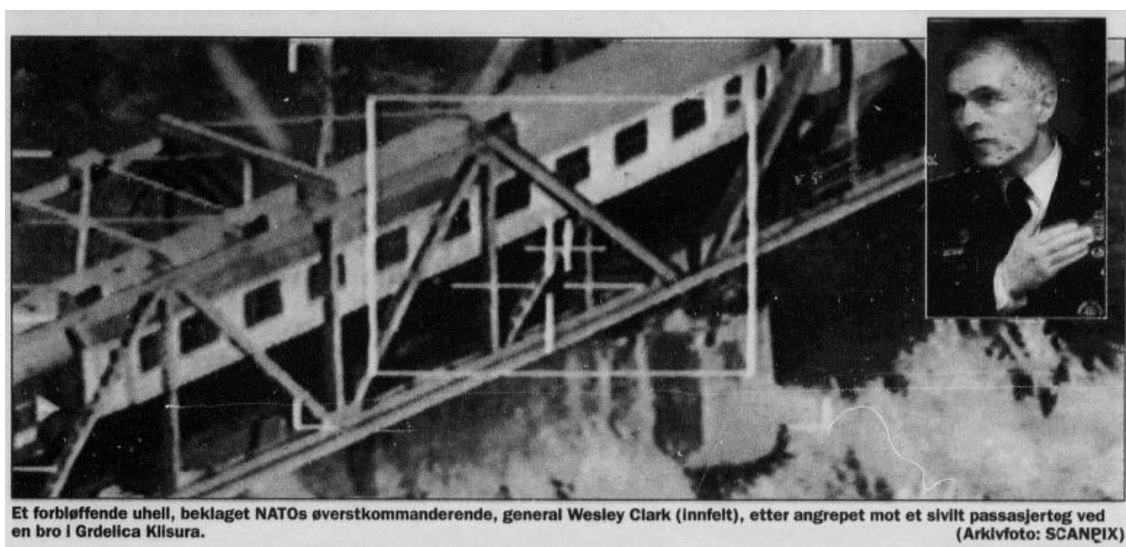
⁵⁶ В. В. Dimitrijević, J. Draganić, *n.d.*, str. 136.

⁵⁷ Спасоје Смиљанић, *Агресија НАТО: Ратно ваздухопловство и противваздушна одбрана у одбрани отаџбине*, (Београд: Чугура принт, 2009), стр. 114-117.

⁵⁸ В. В. Dimitrijević, J. Draganić, *n.d.*, str.142.

Увидевши да југословенска влада неће попустити у погледу прекида сукоба, НАТО алијанса је решила да нападне и цивилне циљеве како би приморала Милошевића на договор. Гађани су мостови и фабрике од великог значаја у великим градовима: Београд, Нови Сад, Ниш, такође је бомбардована и рафинерија у Новом Саду и Панчеву. Оштећене су и школе, медицинске установе, културни споменици, цркве, џамије и многи други објекти. Такође бомбардери НАТО алијансе су били опремљени касетним које су забрањене по Женевској конвенцији.

Један од догађаја који описује недоумице, дисонатне тонове и некоординисаност у штабу НАТО-а је обарање југословенског МиГ 29 од стране холандског Ф16, када је Хавијер Солана непријатно изненадио Веслија Кларка док га је уверавао да то што се десило на небу изнад Србије *“није добро”* јер је Хавијер Солана сматрао да ће борба са Србима потрајати још дуже уколико се они буду одупирали и да ће обарање авиона увлачити алијансу све више у сукоб.⁵⁹

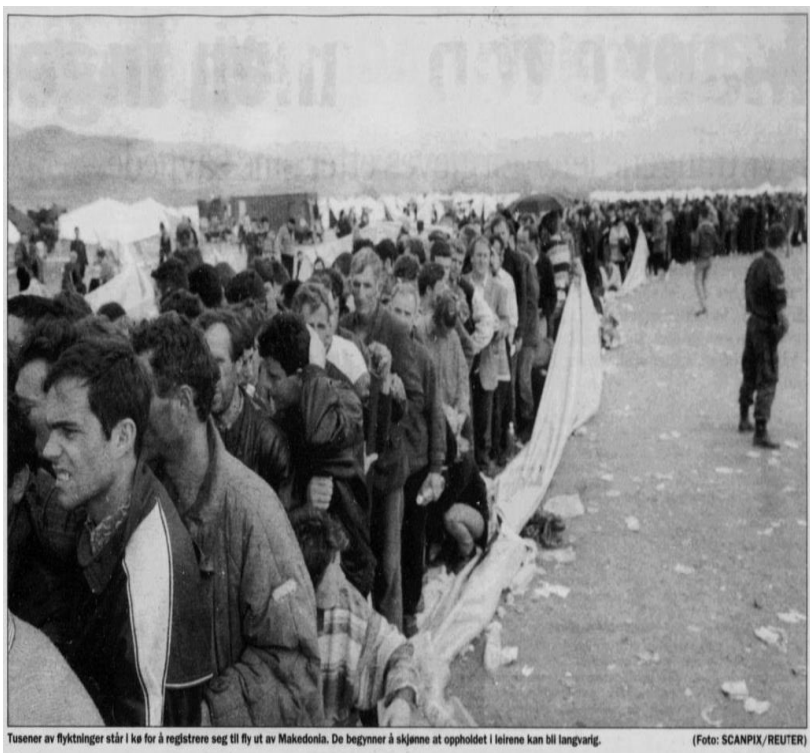
Весли Кларк се “извињава” поводом напада на цивилни воз у грделичкој клисури

У данима интензивирања ваздушне кампање ни престоница Југославије Београд није била поштеђена мањих разарања. Доста безбедносних али и цивилних зграда биле су мета НАТО бомби. Цивили нису били ни поштеђени од бомбардовању ни на Косову,

⁵⁹ V. K. Klark, *n.d.*, str. 265.

посебно 14. априла 1999. године, када је ракетирана колона албанских избеглица где је погинуло око 70 људи, а 35 је било рањено.⁶⁰

Током првих месец и по дана бомбардовања норвешки и западни медији су више пажње посветили догађајима на Косову него операцијама у ваздуху. Битан сегмент извештавања биле су избеглице којих је било више него претходних месеци током

Tusener av flyktninger står i kø for å registrere seg til fly ut av Makedonia. De begynner å skjønne at oppholdet i leirene kan bli langvarig. (Foto: SCANPIX/REUTERS)

окршаја ВЈ и ОВК.⁶¹

Међутим поновна миграција избеглица није била производ искључиво бомбардовања већ и поновног агресивног сукоба ВЈ и ОВК на тлу Косова и Метохије.⁶² Кофи Анан тадашњи генерални секретар УН, убрзо је позвао тадашњу владу у Београду да престане протеривањ избеглица.⁶³

Албанске избеглице на граници са Македонијом

Када су у питању војне операције на тлу Косова оне су се поново интензивирале, посебно у граничном појасу између Србије и Албаније. Дана 9. априла 1999. године, отпочела је напад на караулу Кошарама који је имао за циљ копнени пробој границе између Југославије и Албаније. Овај догађај познат и као битка на Кошарама је прва велика координисана копнена операција НАТО-а и ОВК-а.⁶⁴ Битка се водила око граничног прелаза Раса Кошарес између Југославије и Републике Албаније од 9. априла до 10. јуна 1999. године, током траања НАТО бомбардовања. Циљ операције је

⁶⁰ M. Henriksen, „Sivile ble bombet“, *Dagsavisen*, 17 april 1999, str. 12.

⁶¹ E. Salvesen, „Støre flyktninger“, *Dagsavisen*, 17. april 1999, str.13.

⁶² R. Imerslund, „Flyktingene leter forgjeves etter sine savnede“, *Dagsavisen*, 11. april 1999, str. 13.

⁶³ T. B. Jagland, „Valget sto mellom krig og krig“, *Dagsavisen*, 12. april 1999, str. 2.

⁶⁴ H. Meldgaard, „UCK- geriljaen- NATOs allierte“, *Dagsavisen*, 10. april 1999, str. 5.

било спровођено копнена инвазија на простор Косова и Метохије. Припадници ОВК иако надмоћнији у људству и делом у техници, успели су да заузму караулу Кошаре али нису успели на плану дубље копнене инвазије.

3.2. Бомбардовање од маја до 10. јуна 1999. године

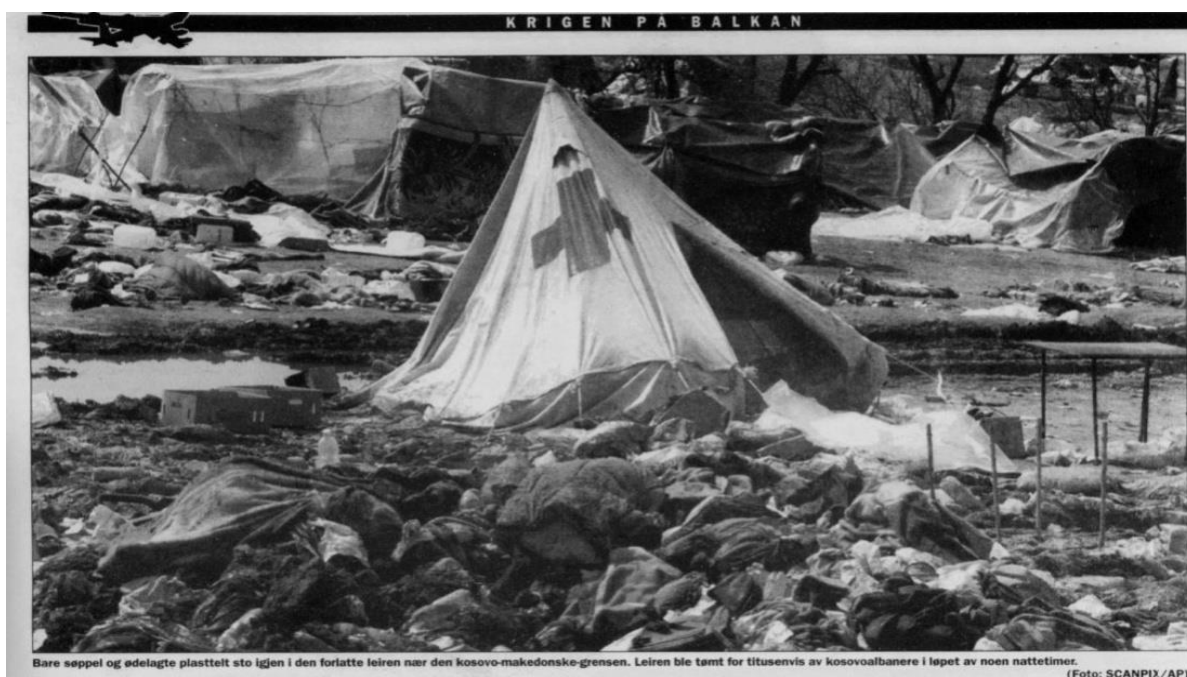
Прекретницу у бомбардовању представљало је бомбардовање цивилних циљева у мају 1999. године. Светску и домаћу јавност посебно је узнемирило погађање пројектилом аутобуса који је прелазео мост у селу Лужане, 20 километара северно од Приштине. У стравичном нападу страдало је 60 људи укључујући 16 деце. Како су извештавали норвешки медији, НАТО штаб се оградао од напада говорећи да је то залутала ракета и да цивилно становништво није на мети НАТО бомби.⁶⁵

Погођени аутобус на мосту код Лужана

⁶⁵ E. Salvesen., »Ikke et angrepsmål«, Dagsbladet, 2. mai 1999 nr. 115 uke 17, 15.

Како се бомбардовање отело контроли, НАТО авиони више нису бирали циљеве између војних и цивилних. Норвешки извештачи са Косова и Метохије драматично су извештавали о бомбардовању цивилних објеката, посебно у вези догађаја од 7. маја 1999. године када је бомбардован центар Ниша забрањеним касетним бомбама.⁶⁶ У ваздушним ударима све чешће је заједно страдало и српско и албанско становништво. Средином маја догодили су се велики протести у Норвешкој који су имали за циљ да се бомбардовање заустави јер цивили били највеће жртве бомбардовања.

Избеглички камп на македонско-југословенској граници

Током маја и јуна 1999. године ВЈ је била у потпуној дефанзиви борећи се да задржи своје положаје пружајући велики отпор копненој инфилтрацији ОВК. У исто то време избеглице су се и даље иселјавале ка Албанији и Македонији. У Македонији се налазио норвешки Црвени крст, тачније у Куманову, где су избеглице и биле стациониране. О стању у мају месецима говорио је члан норвешког Црвеног крста Андреас тврдећи да

⁶⁶ М. Gerhardsen, „Sivile ofre for NATO-bombing“, *Dagsavisen*, 8. мај 1999, стр. 8.

“велики број избеглица превазилази наше могућности у смештању, тако да смо принуђени на импровизацију”.⁶⁷

Команданти НАТО-а током маја су примећивали како ОВК герила обавља регрутацију и поново јача. Регрутација се вршила у северној Албанији. Током маја и даље су се водиле борбе на линији Кошаре, док се један мали одред ОВК појавио у Подујеву на територији Косова и Метохије. Непрестана борба на Кошарама исцрпљивала је и једну и другу страну, а такође је извлачила српске снаге на чист простор где су могли бити гађани од стране нато авијације. Међутим од 26. маја 1999. године нове ОВК снаге крећу у напад са око 2.000 људи тј. 4 батаљона. Напад се концентрисао на планину Паштрик, која је била јако стрма и неприступачна поготову на делу североисточно од Кукеша.⁶⁸ Такође ова операција названа “Стрела” за циљ је имала као и на рејону Кошаре пробој снага ВЈ на самој граници Југославије и Албаније и даље ширење ка унутрашњости Косова и Метохије. У својој књизи Весли Кларк наводи да није био обавештен да се операција Стрела припрема и да га је то изненадило, што је контрадикторно ономе што извештавају норвешки медији који говоре о НАТО подршци ОВК герили, чак и о томе да норвешке специјалне снаге учествују у самој операцији са македонске стране Косова и Метохије.⁶⁹ Операција стрела је завршена неуспешно по ОВК 10. јуна 1999. године, јер је ВЈ успела да задржи напад.

С почетком јуна јавља се и конкретни финални нацрти споразума о миру чији је главни протагониста био Виктор Черномирдин специјални изасланик Бориса Јељцина, који је покушавао је да убеди немачког канцелара Герхарда Шредера да подржи Милошевићеве захтеве који су се тичале ланца командовања и других питања везаних за распоређивање трупа на Косову. Овоме се противио Весли Кларк сматрајући да Черномирдин жели да “поцепа” алијансу и да то није допустиво. Кларк је објаснио Шредеру да је важно да у сваком сектору на Косову буде нека од чланица НАТО-а, како би могли да размењују обавештајне податке. Русији се није смело дати ни један сектор да води без НАТО-а јер би онда НАТО изгубио контролу.⁷⁰

⁶⁷ A. Gæver, „Utforbredt vi venter på flykningene“, *Dagsavisen*, 20. maj 1999, str. 13.

⁶⁸ B. S. Lamberth, *n.d.*, str. 53.

⁶⁹ R. Imerslund, „KLA gerilja- styrken tredoblet“, *Dagsavise*, 29. maj 1999, str. 15.

⁷⁰ V. K. Klark, *n.d.*, str. 363.

3.3. Кумановски споразум

После два месеца бомбардовања отпочињу нови, до тада најсложенији преговори, где је лично учешће узео и Слободан Милошевић. Русија је предводила нове дипломатске напоре како би се сукоби и бомбардовање окончали. Русија је ангажовала свог дипломату, Виктора Черномирдина а САД Строба Талбота, а с обзиром да није било сагласности између дипломата као посредник ангажован је Марти Ахтисари.⁷¹ Генерали ВЈ састали су се 5. јуна са генералима НАТО-а близу српско-македонске границе у селу Блаце како би размотрили техничке детаље мировног споразума. Преговори су са прекидима вођени до 9. јуна када је Слободан Милошевић потписао споразум на наговор Черномирдина. Пре самог потписивања, “војнотехничког споразума” је морао бити одобрен од савезне скупштине. Уз негирање појединих странака у скупштини, споразум је одобрен. Споразум је потписан на војном аеродрому у Куманову што је означило крај НАТО бомбардовања СРЈ. Споразум је потписан од стране британског генерала Мајкл Џексона, генерала ВЈ Светозара Марјановића и генерала МУП-а Обрада Стевановића. Само дан након потписивања Кумановског споразума усвојена је резолуција 1244 у Савету безбедности Уједињених нација (СБ УН). Најзначајније одредбе споразума биле су: прекид непријатељства између НАТО-а и снага ВЈ и МУП-а, повлачење ВЈ и МУП-а са територије Косова и Метохије у периоду од 11 дана, успостављање зоне безбедности и административне границе са Косовом и Метохијом унутар СРЈ и распоред међународних Косовских снага (KFOR – енг. Kosovo Force) и Привремене административне мисије Уједињених нација на Косову (UNMIK – енг. United Nations Interim Administration Mission in Kosovo) на територију Косова и Метохије.

Норвешки медији представљали су овај споразум као крај једног деценијског рата на територији Балкана, који је растурио и поцепао сву кохезију некадашње државе. Норвешки дипломата Кнут Фолбаек сматра да је ОЕБС имао најбитнију улогу у остваривању мира и да је Норвешка која председава ОЕБСО-м задовољна значајем и улогом у решавању косовске кризе и прекиду бомбардовања. Фолбаек је посебно придавао на значају улози Норвешке у НАТО-у, карактеришући је као јако важну.

⁷¹ В. В. Dimitrijević, J. Draganić, *n.d.*, str. 247.

Након усвајања Кумановског споразума око 200 норвешких војника је рапоређено на територију Косова и Метохије.

3.4. Последице бомбардовања

Према проценама Високог комесаријата Организације Уједињених нација за избеглице (UNHCR енг. United Nations High Commissioner for Refugees) током кризе на Косову и Метохији и током бомбардовања расељено је око 800.000 косовских Албанаца због чега су поједини припадници ВЈ и МУП-а осуђени за етничко чишћење и систематичне злочине. Током бомбардовања СРЈ убијено је око 2.000 становника српске националности, а током целе кризе око 8000 становника албанске националности. Највеће последице кризе и бомбардовања осетиле су расељене породице које су заувек напустили своја огњишта. Избеглице су биле искључиво из сеоских подручја, која су била поприште сукоба. Међу њима је било највише Албанаца, који су се склањали по шумама или суседним селима, када су југословенске безбедоносне снаге вршиле офанзиве на положаје на ОВК. Међу избеглицама било је и Срба који су се склањали од бомбардовања и напада ОВК. Највећи део албанских избеглица одлазило је у Албанију и Македонију а мањи део у Црну Гору.⁷²

Током рата и бомбардовања СРЈ, погинуло је око 1000 припадника ВЈ и МУП-а од тога око 270 од директних последица бомбардовања, док је према званичним подацима око 4000 припадника ОВК погинуло на Косову и Метохији. Бомбардовање СРЈ је оставило велике последице како на војну тако и на цивилну инфраструктуру где се материјална штета процењује на око 30 милијарди америчких долара. Такође велику штету становништву ће нанети у будућности муниција са осиромашеним уранијумом која је коришћена током бомбардовања СРЈ. Све последице се могу оценити као катастрофалне, а извесно је да ће неке бити и дугорочног карактера и угрожавати не само регион Србије и Црне Горе већ и шири регион.

⁷² E. Sagflaat, „Stadig nye beviser for krigsforyrter i Kosovo“, *Dagbladet*, 2. jul 1999, str. 16.

Закључак

НАТО бомбардовање СРЈ имало је за циљ смиривање догађаја и неутралисање ВЈ и МУП-а са Косова и Метохије који су како наводе норвешки и медији Западне Европе вршили "злочине", по цену цивилних жртава српске и албанске националности. Како смо навели на почетку рада, новинари норвешких медија су већ имали искуство у рату у Босни и Херцеговини и носили су са собом део предрасуда према безбедносним снагама Србије, јер је током рата 1992-1995. године, српски народ обележен као злочиначки. Само извештавање је било драматично са Косова и Метохије и свело се већином на перцепцију једне стране, тј. на албанску гериле и цивила. Током кризе пре бомбардовања, норвешки медији стављају акценат на избеглице, хуманитару кризу и злочине према албанском становништву које приписују безбедносним службама СРЈ. Анализирајући дневне извештаје још од 1998. године када се појављује први оружани сукоб између албанске гериле и МУП-а и ВЈ на Косову и Метохији, норвешки новинари су сконцентрисани само на страдање и миграцију албанског становништва, врло ретко помињући страдање и миграција српског становништва. На основу тога може оквалификовати писање норвешке штампе о сукобу на Косову и Метохији као пристрасно.

Норвешка штампа нам даје интересантне информације из једног другог угла које су везане за сам узрок бомбардовања тј. масакра у Рачку. Иако су новинари били константно са безбедносним снагама СРЈ током операција око Рачка, и по задњим извештајима описују да ничега нема необично знајући да су српске снаге напустиле околину Рачка после операције, норвешки медији сутрадан објављују да је масакр извршен од стране српских снага. Поставља се известна сумња како је извршен масакр, ако су становници села Рачак избегли пре самог великог окршаја ОВК и српских безбедносних снага, и ако се зна да се у већини случајева албанско и српско становништво склањало на сигурно када је долазило до сукоба између српских безбедносних снага и ОВК.

Информисање норвешког јавног мњења углавном је вршено преко новина које смо навели у раду и које су подржавале бомбардовање и окончање сукоба на Косову и Метохији. Међутим, ти медији су каткад представљали СРЈ и Србе у њој као злочиначки народ, али се и поред тога један део опозиције и становништва увиђајући

да бомбардовање СРЈ губи свој политички циљ и да је све већи број цивилних жртава обе националности, организовао у кампањи против бомбардовању и заустављања убијања недужног становништва. На крају, морамо узети у обзир да је Норвешка чланица НАТО-а и да је усклађивала своју политику у оквиру НАТО-а што је индиректно утицало на писање норвешке штампе. Поставља се питање да Норвешка није била чланица НАТО-а и учесница бомбардовања како би изгедали и овом конфликту писали норвешки листови.

Списак скраћеница

ВЈ - Војска Југославије

ЕУ – Европска Унија

КFOR – (енг. Kosovo Force) – Косовске снаге

МУП - Министарство унутрашњих послова

НАТО – (енг. North Atlantic Treaty Organization) – Организација Североатлантски споразума

ОВК - Ослободилачка војска Косова

ОЕБС - Организације за европску безбедност и сарадњу

ПВО - Противваздушна одбрана

РВ - Ратно ваздухопловство

САД - Сједињене Америчке Државе

СБ УН – Савет безбедности Уједињених нација

СРЈ - Савезна Република Југославија

СФРЈ – Социјалистичка Федеративна Република Југославија

УН - Уједињене Нације

УНМИК – (енг. United Nations Interim Administration Mission in Kosovo) – Привремена административна мисија Уједињених нација на Косову

UNHCR – (енг. United Nations High Commissioner for Refugees) – Високи комесаријат Организације Уједињених нација за избеглице

FARK – (алб. Forcat e Armatosura të Republikës së Kosovës) – Оружане снаге Републике Косово

Литература

Извори:

Периодика:

Aftenposten

Dagsavisen

Dagbladet

Литература:

Монографије:

Daalder, H. Ivo, Michael E. O'hanlon. *Wining ugly, Natos war to save Kosovo*. Washington: Brookings Institution Press, 2000.

Dimitrijević, B. Bojan, Jovica Draganić. *Vazdušni rat nad Srbijom 1999. godine*. Beograd: Medija centar Odbrana, 2013.

Klark, K. Vesli. *Moderno ratovanje: Bosna, Kosovo i budućnost oružane borbe*. Beograd: Samizdat B92, 2003.

Lamberth, S. Lambeth. *NATO's Air War for Kosovo- a strategic and operational assessment*. Pitsburg: Santa Monica RAND, 2001.

Смиљанић, Спасоје. *Агресија НАТО: Ратно ваздухопловство и противваздушна одбрана у одбрани отаџбине*. Београд: Чугура принт, 2009.

Симић, Предраг. *Пут у Рамбује, Косовска криза 1995-2000*. Београд: Неа, 2000.

Расправе и чланци:

G. Pula, *Possible solutions for Kosovo*, Refugee Studies Programme Queen Elizabeth House University of Oxford, London 1999.

S. Troebst, *The Kosovo Conflict: Failure or Prevention? An Analytical Documentation 1992-1998*, Flensburg 1998.